

WOJNA ETNICZNA W BYŁEJ JUGOSŁAWII – ŹRÓDŁA I SKUTKI. WYBRANE ASPEKTY

Zbigniew KUŹNIAR*, Artur FRONCZYK**

* Instytut Socjologii, Uniwersytet Wrocławski
e-mail: zbigniewkuzniar@interia.pl

** Dolnośląska Szkoła Wyższa
e-mail: arturfronczyk@interia.pl

Artykuł wpłynął do redakcji 12.06.2012 r. Zweryfikowaną i poprawioną wersję po recenzjach i korekcie otrzymano w maju 2013 r.

W artykule przedstawiono źródła i skutki wojny etnicznej w byłej Jugosławii oraz konflikty etniczno-narodowościowe w tym państwie, jak również proces rozpadu państwa jugosłowiańskiego oraz tragedię i krzywdę ludności cywilnej poniesioną w wyniku działań wojennych.

Zawarto także opis zmian pokoleniowych na szczytach władzy i dramatyczne wyjście z federacji poszczególnych republik, począwszy od tych najbogatszych. Scharakteryzowano główne elementy strategii UE wobec Bałkanów Zachodnich (zawarte w ramach Procesu Stabilizacji i Stowarzyszenia) oraz przedstawiono działania polityczne i wojskowe NATO w Kosowie.

Słowa kluczowe: *Bałkany, konflikt etniczny, wojna jugosłowiańska 1991-1995, NATO, ludobójstwo, nacjonalizm, Unia Europejska a kraje bałkańskie*

WSTĘP

Wbrew prognozom amerykańskiego politologa F. Fukuyamy przełom XX i XXI wieku nie przyniósł oczekiwanego „końca historii”, a więc zniknięcia wojen, zagrożeń i sporów. Europa po wielkim szoku, jakim była I i II wojna światowa, po katastrofie faszystów i stalinizmu oraz po zakończeniu „zimnej wojny” miała możliwości stać się rejonem, w którym będzie panował pokój, dobrobyt i wzajemne poszanowanie. Państwa i narody europejskie miały ku temu warunki i perspektywy. Lecz pomimo definitywnego zakończenia walki komunizmu ze światem demokracji, optymistyczne prognozy bardzo szybko zostały obalone przez nowe wstrząsy, którymi okazały się nierozwiązane problemy narodowe i kwestie etniczne¹.

¹ J. Kiwerska, *Świat w latach 1989–2004. Wydarzenia – konflikty – procesy*, Poznań 2005, s. 5-6.

1. WALKA O NIEPODLEGŁOŚĆ KRAJÓW POWSTAŁYCH PO ROZPADZIE SOCJALISTYCZNEJ FEDERACJI REPUBLIKI JUGOSŁAWII

Szczególnie gwałtowne procesy zaczęły zachodzić w krajach tzw. „postkomunistycznych”. Rozpad dotychczasowego porządku, uwolnił demony i był niczym otwarcie przysłowiowej puszki Pandory. Pojawiły się problemy dotychczas skrywane przez władze komunistyczne, takie jak nacjonalizmy czy też konflikty etniczne. Dlatego konflikty narodowościowe przybrały najostrzejsze formy właśnie w tych krajach. Skomplikowane dzieje polityczne i relacje narodowościowe spowodowały problemy, które doprowadziły do konfliktów i wojen.

Do najbardziej gwałtownych konfliktów, a zarazem najbardziej krwawych wojen, doszło w byłej Jugosławii. Konflikty zbrojne, jakie miały miejsce na Bałkanach, związane z rozpadem Jugosławii, były w Europie czymś wyjątkowym. Zmiany polityczne w Europie, związane z rozpadem systemu socjalistycznego wywołały wybuch skrajnego nacjonalizmu, który stał się siłą napędową wojny domowej oraz spowodował niespotykaną po II wojnie światowej falę prześladowań narodowościowych, religijnych oraz czystek etnicznych.

Państwo jugosłowiańskie, powstałe po II wojnie światowej, to mozaika narodów, kultur i religii. W Socjalistycznej Federacyjnej Republice Jugosławii (SFRJ) żyło sześć narodów: Serbowie, Macedończycy i Czarnogórcy (prawosławni), Chorwaci i Słoweńcy (katolicy) oraz muzułmanie (w Bośni oraz Kosowie). Ponadto w Wojwodinie zamieszkiwała mniejszość węgierska. Narody te rywalizowały między sobą od wieków. Ten konflikt etniczno-religijny próbowała przełamać polityka Josipa Broz-Tity po zakończeniu działań wojennych. Odrodzone państwo jugosłowiańskie zorganizowano na zasadach federacyjnych, tworząc sześć nominalnie równorzędnych republik: serbską, chorwacką, słoweńską, bośniacko-hercegowińską, macedońską i czarnogórską. W skład Ludowej Republiki Serbii weszły dwa terytoria wydzielone: Kraj Autonomiczny Wojwodina oraz mniejszy rangą Obwód Autonomiczny Kosowsko-Metochijski².

Pod twardymi, dyktatorskimi rządami J. Broz-Tity nastroje nacjonalistyczne zostały spacyfikowane, a jego wielki autorytet i władza utrzymywały państwo w całości. Po jego śmierci w 1980 roku okazało się, że system przez niego stworzony mógł funkcjonować tylko w oparciu o jego autorytet. Gdy go zabrakło, jego następcy nie dali rady zapanować nad trudnościami gospodarczymi, zaszczościami historycznymi oraz zmianami politycznymi w Europie po rozpadzie obozu socjalistycznego.

Walka o niepodległość narodów Bałkanów oraz ciągłe wojny na tym terenie przyczyniły się do rozwoju postaw nacjonalistycznych pogłębianych przez kwestie religijne, kulturowe, językowe oraz historię regionu. Nacjonalizm mniejszości etnicznych często wykorzystywany był przez państwa ościenne, realizujące swą politykę przy ich wydatnej, często nieświadomej pomocy. Szczególnym okresem rozwoju nacjonalistycznych organizacji polityczno-wojskowych stała się II wojna światowa. Organizacje te czasem współdziałały z okupantem, a najczęściej zaciekle walczyły między sobą, wpływając korzystnie na wynik działań Niemców. Okupacja to również okres, w którym wypracowano podstawy przyszłego ustroju federacyjnego Jugosławii.

² T. Szymczak, *Jugosławia państwo federacyjne*, Łódź 1982, s. 228.

2. ROZPAD FEDERACJI I UZYSKANIE NIEPODLEGŁOŚCI PRZEZ KOLEJNE REPUBLIKI

Śmierć Josipa Broz-Tity miała przełomowe znaczenie w najnowszej historii Jugosławii, ponieważ zmiana pokoleniowa na szczytach władzy uwidoczniła, dotychczas łagodzone, bądź starannie ukrywane, konflikty narodowościowe w państwie. Proces rozpadu rozpoczął się od najbogatszej z republik – Słowenii, kiedy to kongres Związku Komunistów Jugosławii, obradujący w styczniu 1990 roku, opuścili delegaci ze Słowenii i powołali do życia socjaldemokratyczną Partię Demokratycznych Reform (PDR). Oznaczało to zerwanie więzi lewicy Słowenii ze strukturami ZKJ. Z początkiem lipca 1990 roku Słowenia ogłosiła niepodległość. W 1991 roku armia jugosłowiańska, zdominowana przez Serbów, zaatakowała Słowenię. Próba przywrócenia poprzedniego stanu siłą zakończyła się niepowodzeniem. Wojna zakończyła się 8 lipca 1991 roku rozejmem na wyspie Brionii i uznaniem niepodległości Słowenii przez Serbię³.

Szczególnie dramatyczne było wyjście z federacji kolejnej z republik – Chorwacji. Było to związane z dawnym antagonizmem między Serbami i Chorwatami, sięgającym okresu międzywojennego, a szczególnie II wojny światowej. Przywódcy obu narodów Slobodan Milošević i Franjo Tuđman odwoływali się do nacjonalizmu obu narodów, co praktycznie zamykało drogę do jakiegokolwiek porozumienia politycznego. Pozostały rozwiązania siłowe ze wszystkimi ich konsekwencjami. Secesja Chorwacji była jednak znacznie bardziej skomplikowana niż sąsiedniej Słowenii, ponieważ republika ta nie była tak etnicznie jednorodna. Na jej obszarze mieszkało wiele mniejszości narodowych, wśród nich najliczniejsi byli Serbowie. Z chwilą ogłoszenia secesji Chorwacji zaczęli się oni domagać pełnej autonomii, a w przyszłości przyłączenia tych ziem do Serbii. Spotkało się to z przeciwdziałaniem Chorwatów i w tym czasie doszło do pierwszych skrytobójczych mordów, których ofiarami byli najbardziej aktywni politycy. Prezydent Tuđman oskarżył Serbię o zepchnięcie Jugosławii na krawędź wojny, choć to właśnie Chorwacja nie chciała dać równych praw Serbom. W dotychczasowej konstytucji republiki był bowiem zapis mówiący, że Republikę Chorwacji tworzą dwa równoprawne narody: chorwacki i serbski. Po ogłoszeniu niepodległości zapis ten zniesiono⁴. Już w początkowej fazie konfliktu reanimowane zostały także stare schematy nacjonalistyczne: Francuzi stanęli po stronie Serbii, Niemcy zaś udzielili poparcia Chorwacji⁵.

Między Serbami a Chorwatami doszło do zaciętych walk. Walki nie ustawały mimo podpisania przez Miloševicia i Tuđmana rozejmu. W ciągu tylko 1991 roku złamano piętnaście rozejmów, a obydwie strony dopuściły się wielu mordów na ludności cywilnej⁶. Proces dezintegracji objął również Bośnię i Hercegowinę. Sytuacja tej republiki komplikowało się wraz z widocznym rozpadem Jugosławii i rozpoczynającymi się walkami na terenach graniczących z Chorwacją. Wtedy to dysponujący przewagą w parlamencie Bośniacy i Chorwaci opowiedzieli się za niepodległością, zaś Serbowie powołali własny parlament. Na czele państwa stanął Alija Izetbegović, muzułmański

³ W. Roszkowski, *Półwiecze. Historia polityczna świata po 1945 roku*, Warszawa 2002, s. 412.

⁴ M. Borucki, *Historia powszechna do 1998 roku*, Warszawa 1999, s. 320.

⁵ U. Altermatt, *Sarajewo przestrzega. Etnonacjonalizm w Europie*, Kraków 1998, s. 9.

⁶ W. Walkiewicz, *Jugosławia. Byt wspólny i rozpad*, Warszawa 2000, s. 247.

działacz niepodległościowy⁷. Wydaje się, że decyzja parlamentu proklamującego niepodległość przyspieszyła wybuch konfliktu.

3. GŁÓWNE ELEMENTY STRATEGII UNII EUROPEJSKIEJ WOBEC KRAJÓW BYŁEJ SOCJALISTYCZNEJ FEDERACJI REPUBLIKI JUGOSŁAWII

Dążąc do utrzymania jedności państwa, społeczność międzynarodowa bardzo szybko, bo już w kwietniu 1992 roku, uznała niezależność Bośni i Hercegowiny, zaś 25 maja 1992 roku kraj ten został przyjęty do ONZ. Decyzja ta miała przyczynić się do zakończenia konfliktu, a w rzeczywistości doprowadziła do dodatkowych walk i napięć⁸.

W 1995 roku zaczęły się rokowania w bazie lotniczej Wright Petersson w Dayton (Ohio), gdzie podpisano porozumienie kończące pierwszy etap rozpadu Jugosławii. Unia Europejska, jako żywo zainteresowana zakończeniem tego konfliktu, była jednym z jego gwarantów (obok Rosji i USA). Zaraz po tym traktacie Unia Europejska aktywnie zaangażowała się w proces odbudowy i stabilizacji regionu. W 1999 roku sformułowane zostały główne elementy strategii UE wobec Bałkanów Zachodnich (zawarte w ramach Procesu Stabilizacji i Stowarzyszenia – *Stabilisation and Association Process*, SAP). Te założenia opierały się na 3 zasadach, a były to – założenie, że region będzie szedł w kierunku integracji z Europą, same kraje regionu będą aktywnie dążyły do stabilizacji politycznej i unormowania stosunków z sąsiadami, oraz założenie, że wszystkie stosunki bilateralne z poszczególnymi krajami europejskimi powinny opierać się na zasadzie poszanowania ich odmienności kulturowej, historycznej i gospodarczej, co stanowi pewną specyfikę i odmienność każdego z krajów. Proces został przygotowany w 1999 r. i zainicjowany w Zagrzebiu w 2000 r. Wspomaga on rozwój, transformację i modernizację państw regionu. Wspiera współpracę regionalną, szczególnie w wymiarze ekonomicznym, oraz kompleksowe przemiany systemowe. Zakłada też ścisłą współpracę z UE. W ramach procesu z poszczególnymi państwami zawierane są Układy o Stabilizacji i Stowarzyszeniu (*Stabilisation and Association Agreements*, SAA). Wskazują one na kierunki reform, które są konieczne na drodze do UE i tworzą preferencje handlowe ze Wspólnotą. Zapewniają pomoc finansową i ustanawiają dialog w obszarze sprawiedliwości i spraw wewnętrznych. Wprowadzają też obowiązek konstruktywnej współpracy państw regionu z Międzynarodowym Trybunałem ds. Zbrodni w byłej Jugosławii (*International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia*, ICTY) w Hadze. SAA stanowią „siłę napędową” dla integracji handlowej, reform wewnętrznych oraz zbliżenia z UE, m.in. dzięki klauzulom tych układów, które zachęcają do zbliżenia prawodawstwa oraz budowy zdolności administracyjnej⁹.

4. PROCESY DEZINTEGRACYJNE W JUGOSŁAWII

Procesy dezintegracyjne Jugosławii objęły również Socjalistyczną Republikę Macedonii. Jej rozstanie z federacją było najłatwiejsze, ponieważ była regionem niewielkim, bardzo biednym, typowo rolniczym, pozbawionym liczących się bogactw naturalnych. Ponadto fakt, że republika zamieszкана była przez wiele narodowości spowodował, że rząd nie stwarzał problemów z jej odejściem z federacji. W listopadzie i grudniu 1990 roku przeprowadzono wolne wybory do jednoizbowego 120-osobowego parlamen-

⁷ M. Borucki, *Historia...*, op. cit., s. 322.

⁸ W. Walkiewicz, *Jugosławia...*, op. cit., s. 249-251.

⁹ Tamże, s. 258-260.

tu. Jednym z pierwszych aktów prawnych, przyjętych przez Zgromadzenie była deklaracja o suwerenności Socjalistycznej Republiki Macedonii ogłoszona 25 stycznia 1991 roku. Równocześnie parlament wybrał na stanowisko prezydenta republiki Kiro Gligorova, przywódcę socjaldemokratów. Rozpoczęto również prace nad nową konstytucją państwa. Utworzenie niepodległej Macedonii wzbudziło wielkie niezadowolenie państw ościennych. Szczególnie ostro protestowała Grecja, przeciwko nazwie państwa „Republika Macedonii” oraz umieszczeniu na fladze narodowej szesnastopromiennej żółtej gwiazdy Verginy pochodzącej z grobowca Filipa II Macedońskiego w Kuklesz. Stanowisko Aten utrudniało normalizację sytuacji międzynarodowej Macedonii. Mimo to uznana została przez kilkadziesiąt państw świata i przyjęta do ONZ pod nazwą Była Jugosłowiańska Republika Macedonii¹⁰.

Również konflikt etniczno-narodowy w Kosowie wpisał się w wydarzenia związane z rozpadem Jugosławii. Wydarzenia, jakie miały tam miejsce zwiększały nadzieje Albańczyków na odzyskanie zabranej im w lipcu 1990 roku autonomii. Kontynuując walkę, utworzyli swój parlament na wygnaniu oraz nielegalne struktury władzy w Kosowie. W nielegalnych wyborach przeprowadzonych w maju 1992 roku zwyciężyła umiarkowana Demokratyczna Liga Kosowa, a prezydentem samozwańczej republiki został Ibrahim Rugowa¹¹. W następnych latach sytuacja zaostrzyła się, ponieważ wielu Albańczyków dążyło do siłowego rozwiązania swoich problemów idąc za przykładem innych państw byłej Jugosławii. Coraz bardziej popierali oni działania zbrojne skrajnych nacjonalistów z Wyzwoleńczej Armii Kosowa. Wraz z upływem czasu doszło do eskalacji konfliktu. Przemoc i terror zaczęły występować zarówno po jednej, jak i po drugiej stronie. Zamachy terrorystyczne WAK, powodowały zdecydowane przeciwdziałania policji i wojska. Latem 1998 roku WAK podjęła głośno zapowiadaną ofensywę, która okazała się dla niej katastrofą. Skutkiem walk były masowe ucieczki ludności, co w obliczu zbliżającej się zimy groziło katastrofą humanitarną¹².

5. DZIAŁANIA POLITYCZNE I WOJSKOWE NATO W BYŁEJ SOCJALISTYCZNEJ FEDERACJI REPUBLIKI JUGOSŁAWII

Ciężka sytuacja ludności cywilnej znalazła odbicie w działaniach ONZ, które uchwaliło rezolucję nr 1199, wyrażając w niej zaniepokojenie społeczności międzynarodowej rozwojem konfliktu w Kosowie. W tej samej rezolucji Rada Bezpieczeństwa wezwała obie strony konfliktu do przerywania działań zbrojnych, zaś 28 stycznia NATO zagroziło obu stronom interwencją zbrojną, jeżeli strony odrzucą plan pokoju przygotowany przez Grupę Kontaktową do spraw byłej Jugosławii. Plan zakładał przyznanie Albańczykom z Kosowa autonomii w strukturach FRJ. Udział w rozmowach zapowiedziały obie strony konfliktu, choć z oporami. Parlament Jugosławii podjął decyzję prawie jednomyślnie, zaś wśród Albańczyków trwały przetargi co do składu i programu delegacji. Ostatecznie reprezentowała ona wszystkie większe partie polityczne oraz Wyzwoleńczą Armię Kosowa. Rokowania zaczęły się w Rambouillet pod Paryżem. Pod naciskiem USA delegacja albańska podpisała proponowane warunki. Natomiast Serbo-

¹⁰ *Najnowsza historia Świata 1979-1995*, pod red. A. Patko, J. Rydel, J. Węc, t. III, Kraków 2000, s. 133.

¹¹ S. Wojciechowski, *Animożje i konflikty na terenie byłej Jugosławii*, [w:] „Przegląd Zachodni”, nr 1/2002, Poznań 2002, s. 151.

¹² M. Albright, *Pani Sekretarz Stanu*, Warszawa 2005, s. 382.

wie wprowadzili wiele poprawek, odrzucając te postulaty, które ograniczały suwerenność kraju.

Wobec braku pozytywnej odpowiedzi na propozycję polityków zachodnich kraje NATO uznały, że jedynie siłą mogą zmusić Serbów do zmiany polityki w Kosowie. 24 marca 1990 roku lotnictwo sojusznicze rozpoczęło ataki na Serbię. NATO spodziewało się, że po kilkudniowej kampanii Serbia poprosi o pokój, lecz oczekiwania były nietrafione. Naloty spowodowały niewielkie straty wśród wojska zarówno w infrastrukturze, jak i ludziach. Natomiast zniszczeniu uległo wiele obiektów cywilnych. W obliczu ogromu zniszczeń parlament serbski wyraził zgodę na narzucone przez NATO warunki. Straty Federacyjnej Republiki Jugosławii oceniono na 100-120 miliardów dolarów. Śmierć poniosło 2416 osób cywilnych¹³. W związku z nieskutecznością działań politycznych NATO zaczęło rozważać ewentualną interwencję wojsk sojuszu w Kosowie, poszukując jednocześnie podstaw prawnych takiej interwencji. Było to o tyle ważne, że w przeciwieństwie do wcześniejszej interwencji w Bośni i Hercegowinie, sojusz nie miał zgody władz kraju, na terytorium którego miała być przeprowadzona. Jugosławia zaś nie dokonała aktu agresji przeciw jakiemukolwiek państwu należącemu do NATO.

Wojska serbskie po ogłoszeniu rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ zaczęły stopniowo opuszczać Kosowo. Jednak ogłoszony rozejm nie był przestrzegany. Obie strony konfliktu mnożyły oskarżenia o łamanie porozumienia o przerwaniu ognia i niestosowaniu przemocy, a w miarę jego zaostrzania po obu stronach w siłę rosły ugrupowania skrajnie nacjonalistyczne, kosztem umiarkowanych. Coraz trudniej było więc uzyskać trwałe porozumienie pokojowe. Mimo to trwały naciski ze strony NATO na pokojowe rozwiązanie konfliktu. Doprowadziły one do zgody na spotkanie delegacji obu stron konfliktu w miejscowości Rambouillet pod Paryżem, zaś termin rozmów wyznaczono na 6 lutego 1999 roku. Podstawą negocjacji miał być dokument opracowany pod kierunkiem amerykańskiego negocjatora Christophera Hilla. Jego najważniejsze tezy to znaczna autonomia dla Kosowa, wycofanie wojska i policji serbskiej, a wprowadzenie sił rozjemczych a po trzech latach referendum dotyczące dalszych losów prowincji¹⁴. Niestety rozmowy te nie przyniosły rezultatów w postaci umów. Ostatnia próba pokojowego zakończenia konfliktu została podjęta przez Stany Zjednoczone w dniach 21-22 marca, kiedy to do Belgradu udał się Richard Holbrook, próbując nakłonić prezydenta FRJ do przyjęcia warunków USA i krajów zachodnich, lecz założonego celu nie osiągnął. Niepowodzenie misji Holbrooka pociągnęło za sobą interwencję wojsk NATO, której nadano nazwę „Zdecydowana siła”. Atak NATO rozpoczął się 24 marca 1999 roku, a zakończył przyjęciem planu grupy G-8 przez rząd FRJ, który precyzował warunki zaprzestania nalotów na Serbię.

6. SKUTKI ROZPADU JUGOSŁAWII I BILANS WALK ETNICZNYCH

Przedstawiony rozpad Jugosławii to proces dramatyczny, który spowodował straty materialne i ludzkie. Znając burzliwą historię tego regionu oraz jego skład etniczny, można było przewidzieć skutki wydarzeń, dlatego też odpowiedzialność za rozpad

¹³ J. Odziemkowski, *Międzynarodowe konflikty zbrojne po drugiej wojnie światowej*, Warszawa 2006, s. 341.

¹⁴ M. Kuczyński, *Krwawiąca Europa. Konflikty zbrojne i punkty zapalne w latach 1990-2000. Tło historyczne i stan obecny*, Warszawa 2001, s. 265-266.

Jugosławii ponosi cała społeczność międzynarodowa, proporcjonalnie do swego udziału w tym procesie, a szczególnie rządy Niemiec i USA oraz kierownictwo NATO. Tragedie, które do tej pory przeżywają narody byłej Jugosławii są przede wszystkim wynikiem przyśpieszonego sposobu dezintegracji państwa. W tej materii szczególną odpowiedzialność ciąży na rządzie Niemiec, który wspierany przez Watykan forsował na arenie międzynarodowej secesję Słowenii i Chorwacji, nie przewidując skutków swych działań w Bośni i Hercegowinie.

Należy podkreślić, iż ONZ, jako strona uregulowania problemu Kosowa, pojawiła się na scenie dopiero pod koniec wydarzeń, podejmując rezolucję RB ONZ nr 1244, która została przyjęta 10 czerwca 1999 roku, czyli po przeszło dwumiesięcznych nieustannych, zmasowanych atakach raketowo-bombowych na Jugosławię. Główne jej zadanie polegało na tym, aby przerwać bombardowania, które postawiły jeden naród – Serbów – na granicy katastrofy narodowej w imię „ratowania” drugiego narodu – kosowskich Albańczyków.

Biorąc pod uwagę bilans tylko wojny domowej w Chorwacji, należy przede wszystkim uwzględnić kolejne jej etapy. W okresie od 25 czerwca 1991 roku do 21 lutego 1992 roku (rozmişczenie sił rozjemczych ONZ) straty obu stron wynosiły około 10 tysięcy osób, licząc żołnierzy i cywilów, zaś około 3 tysięcy uznano za zaginionych. Około 380 tysięcy Chorwatów i 120 tysięcy Serbów musiało opuścić swe domy, stając się uciekinierami. Kolejne straty przyniosła chorwacka ofensywa o kryptonimie „Burza” w sierpniu 1995 roku. Ich akcja zbrojna dostarczyła wiele przykładów łamania wszelkich zasad prowadzenia wojny. Wypędzonych zostało bądź uciekło kilkaset tysięcy Serbów, kolumny cywilnych uchodźców były bombardowane i ostrzeliwane, żołnierze grabili, palili domostwa, gwałcili serbskie kobiety, rozstrzeliwali schwytanych cywilów. W opuszczonych domostwach pozostali starzy Serbowie pilnując dobytku. Po zakończeniu walk wielu zostało rozstrzelanych, a ich domy były palone i wysadzane, by uniemożliwić powrót ich mieszkańców¹⁵.

Trwająca blisko trzy i pół roku wojna w Bośni i Hercegowinie przyniosła 80-90 tysięcy ofiar, a prawie drugie tyle inwalidów wojennych, najczęściej na skutek wybuchów min. Ponad milion mieszkańców schroniło się za granicą, uciekając przed wojną. Około dwa miliony ludzi wyrzuconych z domów mieszkało w prowizorycznych pomieszczeniach lub domostwach opuszczonych przez prawowitych właścicieli. W trakcie wojny dokuczliwą plagą dla ludności była działalność band przestępczych, które tworzyły lokalne oddziały walczących stron lub jednostki paramilitarne.

PODSUMOWANIE

Skutki wojny etnicznej w byłej Jugosławii to ogrom cierpień ludzkich oraz strat materialnych. Nacjonalizm, wzajemne uprzedzenia i skrywana niechęć skutkowały ciągiem nieszczęść oraz setkami tysięcy ofiar po każdej ze stron konfliktu. Takich punktów zapalnych, gdzie wzajemna niechęć i rozdmuchany nacjonalizm mogą spowodować konflikt o podobnych skutkach jak w byłej Jugosławii, jest w Europie i na całym świecie dużo. Społeczność międzynarodowa powinna nauczyć się zapobiegać tym konfliktom, szerząc tolerancję między nacjami, ale również skutecznie reagować, jeśli do takich konfliktów jednak dojdzie. Nie może się powtórzyć sytuacja, kiedy w wyniku kon-

¹⁵ M. Kuczyński, *Krwawiąca Europa...*, op. cit., s. 224-226.

fliktu etnicznego dochodzi do ludobójstwa, czystek etnicznych, a cały świat przygląda się temu, nie potrafiąc temu zaradzić. Świat w takich sytuacjach musi zareagować, używając i propagując metody pokojowe, lecz w sytuacjach bez możliwości wykorzystania metod pokojowych powinien rozważyć również użycie siły.

LITERATURA

1. Albright M., *Pani Sekretarz Stanu*, Warszawa 2005.
2. Altermatt U., *Sarajewo przestrzega. Etnomacjonalizm w Europie*, Kraków 1998.
3. Borucki M., *Historia powszechna do 1998 roku*, Warszawa 1999.
4. Gellner E., *Narody i nacjonalizm*, Warszawa 1991.
5. Kiwerska J., *Świat w latach 1989-2004. Wydarzenie – konflikty – procesy*, Poznań 2005.
6. Kuczyński M., *Krwawiąca Europa. Konflikty zbrojne i punkty zapalne w latach 1990-2000. Tło historyczne i stan obecny*, Warszawa 2001.
7. *Najnowsza historia Świata 1979-1995*, pod red. A. Patko, J. Rydel, J. Węc, t. III, Kraków 2000.
8. Odziemkowski J., *Międzynarodowe konflikty zbrojne po drugiej wojnie światowej*, Warszawa 2006.
9. Piekło J., Wilkanowicz S., *Balkański węzeł*, Kraków 1999.
10. Roszkowski W., *Półwiecze. Historia polityczna świata po 1956 roku*, Warszawa 2002.
11. Szymczak T., *Jugosławia państwo federacyjne*, Łódź 1982.
12. Walkiewicz W., *Jugosławia. Byt wspólny i rozpad*, Warszawa 2000.
13. Wojciechowski S., *Animozyje i konflikty na terenie byłej Jugosławii*, [w:] „Przegląd Zachodni”, nr 1/2000, Poznań 2000.

ETHNIC WAR IN FORMER YUGOSLAVIA. ORIGINS AND CONSEQUENCES. SELECTED ASPECTS.

Summary

The article discusses the origins and consequences of the ethnic war in the former Yugoslavia, ethnic and national conflicts in that country, the process of the disintegration of the Yugoslav Republic and the tragedy and harm of the civilian population resulting from war operations.

The article also presents generational changes that occurred in the top tiers of the authorities and the dramatic exit of individual republics from the federation, starting with the richest ones. The main elements of EU's strategies for the western Balkans are characterised in the article (included in the Stabilisation and Association Process), and political and NATO military operations in Kosovo are also presented.

Keywords: *Balkans, ethnic conflict, Yugoslav war of 1991-1995, NATO, genocide, nationalism, European Union and Balkan states*

NOTY BIOGRAFICZNE

mgr Zbigniew KUŹNIAR – pedagog, resocjalizator, doktorant w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Wrocławskiego. Żołnierz zawodowy 10 Opolskiej Brygady Logistycznej. Członek Polskiego Towarzystwa Socjologicznego oraz European Association for Security. W obszarze jego zainteresowań leżą zagadnienia z zakresu funkcjonowania grup dyspozycyjnych, ze szczególnym uwzględnieniem korpusu podoficerskiego Sił Zbrojnych RP. Jest autorem wielu publikacji z obszaru socjologii grup dyspozycyjnych oraz socjologii edukacji i andragogiki. Jest również autorem kilku pomocy naukowych.

mgr Artur FRONCZYK – pedagog, resocjalizator, doradca zawodowy w Ośrodku Pomocy Społecznej w Gozdnicy, woj. lubuskie, nauczyciel akademicki w Łużyckiej Wyższej Szkole Humanistycznej w Żarach, Wojskowy Kurator Sądowy przy Wojskowym Sądzie Garnizonowym we Wrocławiu, doktorant Dolnośląskiej Szkoły Wyższej we Wrocławiu. Żołnierz zawodowy 10 Brygady Kawalerii Pancernej w Świętoszowie. Jest autorem wielu publikacji z obszaru grup dyspozycyjnych oraz edukacji i andragogiki.